

25.33x28.57	1/2	עמוד 1	הארץ - כותרת	09/03/2020	72310448-9
המרכז הבינתחומי הרצליה מכון אהרן למדיניות כלכלי - 84260					

ירידה תלולה במספר הצעירים הערבים שניגשים לבגרות מורחבת בעברית

שירה קדרי-עובדיה

הבגרות בעברית הולך ויורד בח" ברה הערבית. נתונים חדשים שמתפרסמים במחקר של מכון אהרן מגלים כי שיעור התלמידיים הניגשים לבגרות מורחבת בשפה העברית פוחת בהתמ" דה בשנים האחרונות, ומרביתם מעידים כי הם אינם משתמשים בשפה העברית מחוץ לשיעורי החובה בבית הספר.

המשך בעמוד 8

את הפער העצום שעודנו קיים בין לימודי העברית בבתי הספר הערביים לבין יכולות השפה של מי שעברית היא שפת אמו. "אפ" שר לקבל ציון גבוה בבגרות גם בלי לשלוט בכלל בעברית מדור" ברת", אומר סואעד. אך מעבר לאנקדוטות, לאור העובדה שהמוסדות להשכלה גבוהה גם כך שמים יותר דגש על ידיעת השפה האנגלית, מעמד

לאט ובהתמדה, את הרשימות מהשיעור. "התברר לי שכתבתי גם את הבדיחות של המרצה, גם את הדברים שלא היו קשורים בכלל לחומר". היום זה נשמע אולי מצחיק, "אבל אז זה כאב מאוד", הוא אומר. סואעד, כיום כבר סב לנכדים, מספר את הסיפור הזה לעתים קרובות למורי העברית בבית הס" פר שלו. הסיפור ממחיש, בעיניו

מחמוד סואעד, מנהל בית ספר אורט בכפר הבדואי סלא- מה בגליל, עדיין זוכר היטב את היום הראשון שלו כסטודנט באוניברסיטה. "נכנסתי כמו תלמיד טוב שרוצה להצליח והתחלתי לכתוב כל מה שה- מרצה אמר", הוא משחזר, כשהגיע למעונות החל לקרוא,

רמת העברית של התלמידים הערבים נמצאת בירידה, וגם הסיכוי שלהם להרוויח כמו יהודים

הם לא צופים בטלוויזיה בעברית, לא מדברים עברית עם הסובבים אותם וגם מעדיפים ללמוד אנגלית על פניה. בשעה שידיעת השפה לא משפיעה על סיכויי הקבלה של בני החברה הערבית לאקדמיה, מחקר מגלה כי יש לה השפעה מרחיקת לכת על השתלבותם בשוק העבודה

המשך מעמוד 1

על גודל השינוי מעיד יותר מכל הנתון הבא: בעוד שבשנת 2003, 66% מהתלמידות והתלמידים הבדואים והערבים ניגשו לבגרות מורחבת בעברית (ארבע-חמש יחידות לימוד), ב-2018 רק 23% מהם עשו כן. וזה לא השינוי היחיד בהרגלי לימודי השפה; באופן לא מפתיע, בשנים הללו עלה שיעור התלמידים הערבים שניגשו לבגרות מורחבת באנגלית.

הנתונים מתפרסמים במסגרת מחקר של מכון אהרן למדיניות כלכלית במרכז הבינתחומי הרצליה, בשיתוף הכלכלן הראשי במשרד האוצר, המנתח את הפערים במערכת החינוך ואת חסם השפה העברית אצל התלמידים הערבים. עורכת המחקר, ד"ר מריאן תחאוכו, שמה לא מעט דגש על האופק האקדמי והשפעתו.

"מורה ממערכת החינוך הערבית אומר לעצמו: ממילא חמש יחידות בעברית לא נותנות כלום לתלמידים ורק מוסיפות ללחץ", אמרה בשבוע שעבר תחאוכו ככנס בעיריית אום אל פאחם, שבו הוצגו לראשונה ממצאי המחקר. "הוא מעדיף שהם ייגשו לבגרות באנגלית, מתמטיקה, פיזיקה ורובוטיקה. מבחינתו, בשביל מה הם צריכים את העברית בכלל?".

שיעור עברית בתיכון אורט סלאמה, בשבוע שעבר. לדברי ד"ר דליה פדילה, "הנמכת מעמד הציבור הערבי מקשה על רכישת השפה, כי היא לא חלק מהזהות" צילום: רמי שלוש

72310449-0	09/03/2020	הארץ - כותרת	עמוד 8	2/2	25.6x21.41
המרכז הבינתחומי הרצליה מכון אהרן למדיניות כלכלי - 84260					

אברהם, הפועל לקידום השוויון בין יהודים וערבים. "התקשורת הישראלית לא פונה לערבים, אז למה שיצפו במוצרי התרבות האלה כשיש להם אינספור ערוצי שידור בערבית?".

ציון פנימי

בשנת 2017 השתנה מבנה הבחינה בעברית לדוברי ערבית, ומספר יחידות החובה עלה משתיים לשלוש. היחידה שנוספה היא בחינה בעל־פה, שבה נדרשים התלמידים לשוחח בעברית ולקרוא טקסט בקול. לכאורה, ניסיון לשפר את יכולת השפה שלהם. אלא שזוהי בחינה פנימית, הנערכת על־ידי מורי בית הספר שגם נותנים את הציון. "המשמעות ברורה", אומרת תחאוכו, שממליצה לעבור למבחן בעל־פה על־ידי בוחן חיצוני, כפי שנהוג בבחינות הבגרות באנגלית. המלצה נוספת היא כי מוסדות ההשכלה הגבוהה ידרשו לימודים ברמת חמש יחידות בעברית כתנאי סף לקבלה ללימודים. "אני רוצה שהם יהיו מוכנים, שיסתדרו בכנף, בדואר, באקדמיה כמוכן", אומר המנהל סועאד. "זו שפה שחייבים לשלוט בה".

ראש מועצת ערערה: לצעירים קשה עם עברית כי היא משקפת את השיח העוין כלפי הערבים

כשל נוסף שעליו מצביעים עורכי המחקר נוגע לתוכן שאליו נחשפים מי שכן לומדים עברית במגמה המורחבת: יחידה בספרות עברית, הכוללת תנ"ך ושירה, ויחידה נוספת בלשון עברית. "צריך להתאים את התוכן הפדגוגי למושגים רליגיוניים ולשוק העבודה", אומרת תחאוכו. "לא תנ"ך וביאליק – את זה אפשר ללמוד באקדמיה". סואעד מסכים עם המסר הזה. "שווא נע ושווא נח זה לא

אך לא מדובר בשאלה רטורית. גם אם ההשפעה על סיכויי הקבלה לאקדמיה פחותים יחסית, לידיעת השפה העברית יש השלכות משמעותיות על ההשתלבות בשוק העבודה ועל השכר החודשי – כן, גם לבעלי תואר ראשון ומעבר לכך. המחקר (שהתבסס על דיווח עצמי של הנשאלים בסקר שערך הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה) גילה למשל כי הסיכוי של גבר שיש לו רמת עברית טובה להשתלב בשוק העבודה גבוה ב-15% מזה של מקבילו (עם רמת השכלה זהה) שרמת העברית שלו נמוכה. אצל הנשים הפער משמעותי יותר – ועומד על 18%.

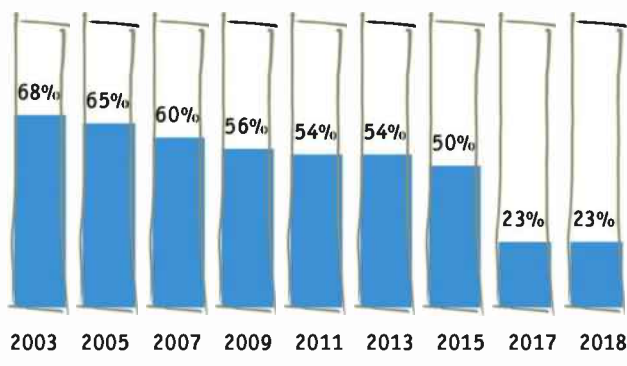
גם השכר החודשי גבוה יותר אצל דוברי העברית ברמה גבוהה. מסיבה זו סבורה תחאוכו שיש לעקוב באופן הדוק יותר אחר רמת השליטה של התלמידי דים בשפה, ולא דירק בבגרויות. "אני אפשר לחכות עד כיתה י"ב כדי לבדוק את הישגי התלמידי דים בעברית, צריך למדוד את הרמה לאורך כל השנים".

ממצאי המחקר מצביעים על לא מעט סימנים מדאיגים בהקשר זה, שעולים כבר בגילאים צעירים. למשל, חשיפה נמוכה לשפה העברית מחוץ לשעות הלימודים: רק כ-40% מהתלמידי הערבים צופים בתוכניות טלוויזיה או בסרטים בעברית ומשתמשים בעברית בגלישה באינטרנט, ורק כמחצית מהם מדברים עברית עם אנשים מחוץ לבית הספר.

העובדה כי האינטרנט והרשתות החברתיות מאפשרים חשיפה לתכנים מגוונים בעברית ובאנגלית הביאה לכך שכלי התקשורת בשפה העברית מאבדים את מעמדם כספקי ידע ובידור. "יש ילדים ערבים שגדלו על ערוץ 'הופ', אבל הם לא הרוב", אומרת יעל מעיין, מנהלת מחלקת לימוד והדרכה לחברה משותפת בארגון יוזמות

פחות ערבים עוברים בגרות של 5-4 יחידות בעברית

שיעור העוברים את הבגרות

רק תסמין לבעיה רחבה יותר. "לחלק מהצעירים קשה עם השפה העברית כי היא משקפת את השיח הנוכחי – שהוא ברובו עוין כלפי החברה הערבית", הוא מסביר. "הצעירים לא רואים את העברית כקשה, הם רואים אותה כחלק מהחברה הישראלית ולתחושת הניכור לא גורמת להם קושי". "זה קשור במספר המרצים הערבים שהם פוגשים באוניברסיטה, בדמויות שהם רואים בתקשורת הישראלית". הוא אומר. "אם ייחשפו שם ליותר ערבים, זה יגרום להם לראות את השפה העברית כרזון יותר".

הוא רחוק מלהיות היחיד המזהה קשיים בהקשר רחב יותר. "הבעיה היא בחברה הישראלית", מסכימה ד"ר דליה פדילה, לשעבר ראש מכללת אל קאסמי לחינוך העומדת כיום בראש רשת פרטית ללימודי אנגלית שייסדה. "במרחב הציבורי, ובפרט אחרי חוק הלאום ועסקת המאה של טראמפ – הנמיכו עוד יותר את מעמד הציבור הערבי. הקונפליקט הזה מקשה על רכישת השפה העברית באופן מעמיק, כי היא לא חלק מהזהות".

לדעתה, מערכת החינוך

הערבית כולה זקוקה לשינוי משמעותי. "ילד יהודי ססיים את בית הספר יכול ללכת למכינה קדם-צבאית, לצבא – מסגרות שמאפשרות לו גם להשלים בגרות ולרכוש השכלה נוספת. לאן הולכים הילדים שלנו? לעבוד במקדונלדס, בארומה, בעסק המשפחתי. אין להם מקום שבו הם יכולים לבנות את התשתיות שהחמיצו ב-12 שנות לימוד. מערכת החינוך הערבית צריכה להפוך לרלוונטית יותר".

גורם נוסף שמשפיע על רמת העברית הנמוכה הוא דווקא רמת הערבית. מתברר כי גם ידיעת שפת האם אינה מזהירה

בחברה זו, והרגלי הקריאה בה מפותחים פחות מאלה של דוברי העברית. "המודעות לחשיבות הקריאה נמוכה יותר, הגישה לספרים איכותיים מוגבלת ויש מחסור בחומרי הדרכה נאותים מבחינה לשונית ותרבותית לאנשי מקצוע והורים", נכתב בדברי הסבר של מכון ון-ליר, המפעיל פרויקט לעידוד קריאת ספרים לילדים בחברה הערבית. מעין מוסיפה כי מחקרים בתחום הבלשנות הראו שכאשר שפת האם אינה מבוססת ועשירה, קשה יותר ללמוד שפות אחרות.

של מי המיצ"ב הזה

חולשת העברית היא רק חלק מתמונת מצב עגומה של בתי הספר בחברה הערבית: במשרד החינוך הופתעו מציוני מבחני הפיז"ה הבינלאומיים לשנת 2018, שהצביעו על פערים משמעותיים בין הישגי התלמידים היהודים והערבים במתמטיקה, מדעים ושפת אם. זאת על אף שפערי התקצוב בין תלמידים ערבים ליהודים צומצמו בשנים האחרונות, ותקציב החינוך כולו גדל משמעותית. "היו תקציבים שנותבו באופן ייעודי לחברה הערבית, ועם זאת אנחנו רואים את הירידה בציוני הפיז"ה", אמרה ליאור בראון, רכזת החינוך באגף התקציבים במשרד

האוצר, "קיימת בעיה באפקטיביות של ניצול התקציב". פדילה מסכימה שהבעיה אינה בגובה התקציב שמעביר משרד החינוך, אלא בחולשת הרשויות המקומיות הערביות. "ברשויות המקומיות הערביות אין כוח אדם שידוע לנצל את התקציבים שמעביר המשרד, להשיב על 'קולות קוראים' לתקציבים שמגיעים להן. בעיה דומה קיימת גם בבתי הספר. הרבה כסף חוזר למדינה מבלי שניצלו אותו כראוי".

יעל מעיין: "התקשורת הישראלית לא פונה לערבים, אז למה שיצפו במוצרי התרבות האלה?"

סוגיה אחת היא מבחני המיצ"ב. כבר בכיתה ה' ניכרים שם פערי הישגים במתמטיקה בין דוברי העברית לדוברי הערבית. אבל המחקר (שהמשכו יוצג בכ"ג נס מכון אהרן בחודש מאי) מראה כי הבעיה חמורה עוד יותר: גם אם בבית הספר היסודי תלמיד ערבי קיבל ציון זהה במיצ"ב לזה של חברו היהודי, סיכוייו לקבל תעודת בגרות עדיין יהיו נמוכים יותר. אמנם בשנים האחרונות עלה שיעור הזכאות לבגרות בחברה הערבית, אך דבר זה לא מעיד בהכרח על צמצום פערים – הוא עלה במקביל גם באוכלוסייה היהודית.

אך התמונה לא שלילית לגמרי: בשנים האחרונות חלה עלייה במספר הסטודנטים הערבים במוסדות ההשכלה הגבוהה, ומספרם הוכפל תוך עשור, ל-51 אלף. גם בשיעורי הנשירה – הגבוהים במיוחד בקרב גברים ערבים – חלה ירידה ניכרת. ועדיין עולה השאלה עד כמה הללי מודים הללו היו יכולים להיות משמעותיים יותר, אם פער השפה היה קטן יותר.